

Uniwersytet Artystyczny w Poznaniu

Wydział Malarstwa i Rysunku

MGR JERZY MUSZYŃSKI

**Pomiędzy płaszczyzną a przestrzenią – wybrane zagadnienia kreacji artystycznej
w kontekście własnych poszukiwań twórczych**

STRESZCZENIE

W rozprawie analizuję wieloaspektowe zagadnienie doświadczenia i roli przestrzeni w kreacji i odbiorze sztuki. Analizę opieram na wybranych zjawiskach z zakresu sztuki, kultury, filozofii, psychofizjologii i kognitywistyki; odwołuję się też do pewnych zagadnień astrofizyki jako metafory przestrzenności czasu, „sztucznej obecności” *obrazu* (L. Wiesing), myśli Maurice Merleau-Ponty'ego, iż „świat wyprzedza każdą analizę, jakiej mogę go poddać” oraz jego porównania wzroku do laski niewidomego.

Wychodzę od analizy samego pojęcia doświadczenia, którego rozumienie różnicuje się od ujęcia „jako pochodnej funkcji językowych, uprzednich względem subiektywnego wnętrza” do „czegoś obecnego już w przedrefleksyjnej, fenomenologicznie uchwytniej egzystencji, poprzedzającej te struktury” (M. Jay). W konsekwencji, tytułowy „kontekst własnych poszukiwań twórczych” obecny jest w tle wszystkich rozdziałów jako zasób źródłowych doświadczeń, *poznania* i wiedzy o artystycznej artykulacji, a w przypadku rozdziału 5, w którym podsumowuję swoją dotychczasową działalność artystyczną oraz rozdziału 9, w którym opisuję realizację przygotowaną na okoliczność doktoratu, wychodzi on na plan pierwszy.

Następnie, w odniesieniu do fenomenologii Merleau-Ponty'ego, przechodzę do omówienia roli ciała w doświadczeniu przestrzeni i *wymiaru* tego doświadczenia, zdeterminowanego utożsamieniem podmiotu z ciałem. Odnoszę się m.in. do zagadnienia immanentności, „apriorycznej formy zmysłowości” (I. Kant), głębi oraz perspektywy jako funkcji podmiotowości i lateralizacji wobec przestrzeni, rozumianej przez pryzmat stwierdzenia Merleau-Ponty'ego, iż to, co nazywamy głębią jest naszym uczestnictwem w „pozbawionym ograniczeń bycie przestrzeni wykraczającej poza wszelki punkt widzenia”. Poruszam też psychofizjologiczne aspekty doświadczenia przestrzeni w kontekście kulturowego prymatu wzroku i wizualności oraz kwestię doświadczenia ciemności „uobecnieniającej niewidzialną w świetle przestrzeń”.

Na tym tle poruszam zagadnienie *formy* w ujęciu Wiesława Juszczaka, która, jak pisze on w *Zasłonie w rajskie ptaki* „dyktuje warunki kształtowania materii, sposoby łączenia części w całość lecz zdaje się czynić to z ukrycia” i wskazuję na analogię takiego ujęcia z ujęciem przestrzeni przez Merleau-Ponty'ego jako „uniwersalnej możliwości wiązania się rzeczy ze sobą”. Wskazuję na potencjał sztuki w poszerzaniu (transgresji) powszedniego doświadczenia rzeczywistości oraz snuję domysły na temat potencjału zmysłowo rozumianej *formy* w kontakcie z szukany przez Merleau-Ponty'ego „źródłowym doświadczeniem przestrzeni, wcześniejszym od podziału na formę i treść”. Omawiam też relację „myślenia obrazowego” w stosunku do „myślenia pojęciowego”, rozróżniam zmysłowy aspekt formy od jej aspektu pojęciowego oraz intencjonalność ciała od intencjonalności świadomości.

W tak nakreślonej perspektywie przechodzę do próby syntetycznego ujęcia przedmiotu własnych zainteresowań artystycznych, których źródeł doszukuję się w świadomości „rozwarstwienia” subiektywnego doświadczenia przestrzeni w stosunku do jej fizycznej i obiektywnej natury oraz personalnego doświadczenia rzeczywistości, w którym jej reprezentacja staje się tak sensualna, że przyjmuje znamiona nierealności. Doświadczenie to, na własne potrzeby, określam „pęknięciem realności”. W tym kontekście poruszam zagadnienie płynnych relacji pomiędzy jakościami optycznymi i haptycznymi oraz malarskimi i rzeźbiarskimi. Czynię

rozdzielenie pomiędzy formatem jako kadrem świata percepcyjnego a *obrazem* jako wycinkiem pola percepcyjnego ; na podstawie *Czarnego kwadratu na białym tle* Kazimierza Malewicza, analizuję kwestię obiektywności obrazu sztalugowego, szukając rozgraniczenia pomiędzy reprezentacją przestrzeni optycznej na jego powierzchni a reprezentacją jego przynależności, jako obiektu, do przestrzeni haptycznej ; wskazuję na analogię suprematystycznego „czystego odczucia” z „czystym spojrzeniem” w fenomenologii.

Następnie porównuję cechy dzieła sztuki w ujęciu jej poprzednich modeli, takich jak XIX wieczny *beaux-arts* (w którym dzieło było z reguły dostosowywane do przestrzeni) z modelem, w którym za sprawą konwencji *white cube*, to przestrzeń została podporządkowana dziełu. W tym miejscu rozróżniam przestrzeń miejsca od przestrzeni rozumianej uniwersalnie, w której dzieło zostało estetycznie i semantycznie „oderwane” od miejsca oraz próbuję dociec genezy kategorii *site-specific*, która narodziła się w odpowiedzi na modernistyczne wyestetyzowanie kontekstu. W oparciu o wybrane przykłady sztuki nurtu *minimal art* wskazuję na granicę neutralności przestrzeni *white cube* i aktywność samej architektury galerii ; rolę „przestrzeni negatywowej” w instalacji i problem interferencji z wnętrzem galerii, które w miarę wkraczania w postmodernizm, z neutralnego tła, urosło do rangi środka wyrazu. Wskazuję też na rolę podłogi jako wycinka kontinuum przestrzeni, umożliwiającego jej *nomen omen* fundamentalne doświadczenie w czasie. To rozwarstwienie pomiędzy miejscem a przestrzenią uniwersalną i bezkontekstową, wykorzystuję do wskazania odmiennego statusu dzieła i jego autonomii w przestrzeni nienależącej do porządku sztuki, jak też tego, że ani przestrzeń *white cube*, będąca pewnym przypadkiem przestrzeni społecznej, ani tzw. przestrzeń publiczna, w której dominuje porządek funkcjonalny, nie zapewniają jednoznacznie optymalnych warunków dla kreacji i zaistnienia dzieła. Poruszam też kwestię kulturowego uwarunkowania percepcji przestrzeni i struktury świata postrzeżeniowego.

Na zakończenie prezentuję własną pracę artystyczną, pt. *White cube / black cube*, przygotowaną na okoliczność przewodu doktorskiego.